

vidtløftige teori- og metodeforpostfægtninger. De burde snarere dvæle ved, at den postsovjetiske epoke byder på fine russiske bidrag til studiet af Ruslands militær og militarisme (Golts, Shlykov osv.). Hvorom alting er, er dette en vellykket antologi om vor østlige nabos slagkraft, hvor man for en gangs skyld får nogle røde tråde i form af løbende forskningsoversigter og danske vinkler.

Mette Skak
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Poul Erik Mouritzen (red.), *Livet i Magtens Rugekasse. Fortalt gennem fem generationer*. Aarhus: Politica, 2020, 220 sider, 199 kr.

Statskundskabsstudiet ved Aarhus Universitet startede i 1958 med otte studerende. I 1959 fik instituttet sine to første professorer: Erik Rasmussen og Poul Meyer. I 1961 faldt antallet af studerende uventet til fem. Var det nye studium mon bæredygtigt?

Fra ingenting til vækst, anglisering og berømmelse

Ja. Siden da er instituttet støt vokset enormt i størrelse. I 2020 er der 30 professorer, 44 lektorer og seniorforskere, 39 adjunkter og postdocs og 55 ph.d.-studerende. Navnet Institut for Statskundskab overlever, men instituttet er nu en del af Aarhus BSS, School of Business and Social Sciences på Aarhus Universitet.

Efter årtusindskiftet steg også instituttets prestige skarpt. I efteråret 2003 skrev Weekendavisen en stort opsat artikel om instituttets studerende. Titlen var "Statsministerskolen". Temaet var prægningen som kommende elite. "Vi får at vide fra dag ét, at vi er de bedste", siger en ung kvinde i artiklen. Og det er de også i Aarhus. Et af Europas største institutter med 1700 studerende, netop udnævnt af London School of Economics til nummer fem i Europa og nummer 40 i verden. I den seneste Shanghai-ranking ligger instituttet nr. 3 i Europa og nr. 16 i verden – imponerende.

Spændende, læseværdig og idérig

Livet i Magtens Rugekasse er en bog om dette bemærkelsesværdige institut, redigeret af en betydelig alumne, professor emeritus Poul Erik Mouritzen. Femten bidragydere fra fem tidsepoker lægger egne perspektiver ned over instituttet. Det er blevet et virkelig spændende og læseværdigt skrift, rig på fortællinger om disciplinen statskundskab, videnoverførsel, ledelse af videnorganisationer og vigtigheden af socialt samvær på en arbejdsplads. Det er ikke et jubelfestskrift

og ikke en bog af og om koryfæer. Bidragyderne kender instituttet både som studerende, lærere og forskere. De dækker perioden fra 1958 (Mogens N. Pedersen, Curt Sørensen) til nutiden (Jørgen Møller m.fl.). De repræsenterer forskellige paradigmer, metoder og fagområder. Her er mennesker, der har været aktive på instituttet i hele deres arbejdsliv, som har forladt forskningsverdenen til fordel for andre aktiviteter (fx Ole P. Kristensen, Gitte Sommer Harrits), eller som er flyttet og vendt tilbage.

Min anmeldelse er arrangeret efter nogle temaer, som jeg selv har valgt. Dette betyder, at nogle bidragydere ikke bliver nævnt overhovedet eller ganske kort, mens andres bidrag får mere opmærksomhed. Fra min side har omtale/ikke-omtale intet at gøre med kvalitet.

Selvom det er en outsiders valg, du får læst, er jeg ikke helt ekstern. Jeg var tilknyttet Institut for Statskundskab i hele foråret 1979 som jubilæumsstipendiat i anledning af universitetets 50-års fødselsdag 1928-1978.

Paradigmeskift

Ældre bidragydere har oplevet paradigmeskift inden for statsvidenskabelig forskning og uddannelse. Særligt relevant i perioden var problemet med marxisme versus ikke-marxisme. Spørgsmålet marxisme/paradigmeveksel skal derfor være mit første tema. Jeg vil nævne Erik Christensen, Curt Sørensen og Jørgen Loftager, der specifikt kommenterer dette emne i deres bidrag.

Paradigmeskift 1: Erik Christensen (1966)

Erik Christensen oplevede som nybegynder Aarhus studenteropstand i kølvandet på Paris-foråret 1968. I efteråret 1969 blev der afholdt et kommunismeseminar med Curt Sørensen som lærer. Christensen selv blev inspireret og læste Lenins samlede værker. Studenterne vendte sig mod den såkaldte borgerlige videnskab i kursuslitteratur. Lærernes skriftlige arbejde blev kritiseret. Christensen bidrog med artiklen "Erling Bjøls konfrontation med Lenins teori om imperialismen – en kamp med vindmøller" (Politica, nr. 1-2, 1971). Ifølge Christensen havde Bjøl, instituttets professor nummer tre efter Rasmussen og Meyer, fremsat et overfladisk og ideologisk syn, der ikke havde noget grundlag i kilderne. Bjøl tog det meget ilde op, skriver Christensen. "Han svarede ... på den samme barske, direkte måde, som jeg var gået i kødet på hans fortolkning".

I begyndelsen af 1980'erne begyndte Erik Christensen at sætte spørgsmålstegn ved sit marxistiske paradigme. Det var en lang proces. Men det spredte sig til personlig tvivl, da hans interesse vendte sig mod miljøproblemer og de nye sociale bevægelser. Det var især læsning af teologen Ole Jensens bog *I vækstens vold* (1976) og Jensens demonstration af, at marxismen havde et lige så snævert

syn på naturen som liberalismen, og at begge stammede fra en meget ældre kristen tradition for at se på naturen i termer af beherskelse og underlæggelse.

Erik Christensen forklarer sit eget paradigmeskift med fire grundlæggende forklarende elementer: 1. livsfaser; 2. position og institutionel kontekst; 3. forskningsparadigmer, idéer, værdier; 4. politisk-økonomisk kontekst og konjunktur. Med denne appetitvækker er jeg tvunget til at forlade Christensen og henvise læseren til teksten i *Magtens Rugekasse*.

Paradigmeskift 2: Curt Sørensen (1958)

Under studenteroprøret var Curt Sørensen i begyndelsen af sin karriere ved instituttet. Flere steder i *Magtens Rugekasse* atterer andre forfattere, at CS aldrig har lagt skjul på sin marxisme. CS var imidlertid optaget af idéen om forskellige marxismeskoler. Uenigheden manifesterede sig også blandt oprørske studerende. På idéhistorie var de kapitallogikere, på statskundskab Althusser-skole-tilhængere, og på filosofi dialektiske materialister. Og alle steder spillede Frankfurterskolen en stor rolle. Men selv internt i statskundskab var alle retninger repræsenteret, og seminarerne forløb som ophidsede diskussioner mellem tilhængerne af de tre retninger. Derudover var der drøftelser mellem den marxistiske blok på den ene side og studenteterminoriteten og det store flertal af lærere på den anden, fortæller Sørensen.

Et vanskeligt problem i Curt Sørensens liv som lærer og forsker var det store paradigmeskift i miljøet væk fra marxismen, mens hans eget grundlæggende marxistiske paradigme levede videre. "70'ernes interesse for Marx og socialismen forsvandt lige så pludseligt, som den var kommet", skriver han.

Jeg taler om en fundamental udskiftning af grundværdier og politiske grundholdninger, en udskiftning, der finder sted i en bestemt politisk-ideologisk konjunktur. Det var et paradigmeskift i tidsånden og den videre politisk-ideologiske udvikling. ... Mit paradigme gav mig ... metodiske problemer ... Jeg opdagede ... at "de historiske kendsgerninger" ikke engang var så uomtvistelige endda ... "Historien" var hele tiden fortolket og omstridt. Jeg brugte meget tid og kræfter (og mange sidetal!) på at sætte mig ind i tolkningernes forskellighed ... [Jeg] ... ville gerne ... diskutere dette ... med mine kolleger. Men de fleste af disse var fortabt i surveyundersøgelser og statistik og var slet ikke interesserede i de historiske casestudiers problematik.

Curt Sørensen er pessimistisk over fremtiden og taler om statskundskabens sammenbrud: "Udviklingen i komparativ politikafdelingen i disse år var ... de-

primerende: Der foregik en fremadskridende indsnævring ... teoretisk til rational choice eller normativ teori og metodisk til surveyundersøgelser”.

Paradigmeskift 3: Jørn Loftager (1970)

Mit tredje eksempel på temaet paradigmeskift er taget fra Jørn Loftagers beretning. Loftager blev immatrikuleret under studenteroprøret. Han havde et marxistisk syn, der førte til sympati for studenterbevægelsen, der var imod ”borgerlig” videnskab. Han blev påvirket af en ildsjæl som Curt Sørensen, der aldrig skjulte sin marxistiske overbevisning, men ”hvor forholdet og spændingen mellem forskellige marxistiske holdninger var til ... diskussion”.

Men, tilføjer han, jeg var [også] optaget af instituttets ikke-marxistiske professionalisme: Erik Rasmussens lærebogsværk *Komparativ Politik 1-2* med argumenter om de forskellige tilganges styrker og svagheder gjorde indtryk. Loftager tog David Eastons systemanalyse alvorligt. Det var dog et andet værk af Easton, der påvirkede ham mere. 1969-artiklen ”The New Revolution in Political Science” påpegede en ny post-behavioralistisk statskundskab, som skulle håndtere nutidens samfundsmæssige problemer, fx miljødelæggelsen.

Miljøspørgsmålet kom ind i Loftagers tænkning også gennem Romklubbens *Grænser for vækst* i 1972. Hans tro på marxisme blev svækket. De store udfordringer i det moderne samfund kunne ikke forstås ud fra marxismens kapitalismeanalyse. Dette skyldes, at udfordringerne skal ses som konsekvenserne af, at samfundet er et industrisamfund, uanset dets kapitalistiske eller socialistiske design.

Samtidig styrkede miljøbevægelsen Loftagers tro på eksisterende demokrati, som det marxistiske miljø forstod ”som et skalkeskjul for den herskende kapitalistklasses magtudøvelse”. I stedet blev han interesseret i en dialogisk og kritisk orienteret forskningspraksis med henblik på at bidrage til validitetstest af politiske udsagn, idéer og løsninger. Han begyndte at tildele argumentet og det offentlige ræsonnement en afgørende rolle i demokratisk politik.

Til Magtudredningen 1997-2004 foreslog han en undersøgelse af dansk demokrati. Det overordnede spørgsmål var forfald eller fremskridt inspireret af Jürgen Habermas’ *Borgerlig offentlighed*. ”I forhold til Habermas’ forfaldshistorie tegnede jeg et mere positivt billede. I et længere historiske perspektiv og bedømt ud fra et ideal af offentlige ræsonnement som politikens grundlag ... kan der ikke herske tvivl om gedigne demokratiske fremskridt.”

Loftagers analyser blev delvist medtaget i kapitel 2 i Magtudredningen og resulterede i 2004 i *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*, ”mit vigtigste forskningsbidrag”.

”Normal” statskundskab

Hvad siges der i *Magtens Rugekasse* om ”normal” statskundskab (forstået som ikke-marxistisk statskundskab) i studenteropstandens tid og senere? Ikke meget og kun antydning, så vidt jeg kan læse. Hvad det var og er, synes taget for givet af bogens bidragydere.

En ting, jeg selv vil gerne læse mere om, er den forskning og undervisning, der siden årtusindskiftet ifølge de internationale rangordninger har gjort instituttet til et af de bedste i Europa og i verden. Skyldes det fantastisk forskning og vellykket uddannelse? Afhænger det af teorier eller metoder? Det antydes hist og her, at succes er metodedrevet. På hvilken måde? Disse spørgsmål dvæler i luften, mens du læser bogen. Du skal kigge efter svarene andre steder.

Jeg er nødt til at nøjes med to refleksioner fra studenteropstandens tid. Mange lægger stor vægt på Erik Rasmussens grundlæggende bøger, der har eksisteret siden instituttets start. ”Først og fremmest er min generation i gæld til Erik Rasmussen som forfatter af grundbøgerne *Komparativ Politik 1 og 2*. Det var et imponerende, omfattende og systematisk arbejde”. Sådan skriver bogens redaktør Poul Erik Mouritzen. Det er Rasmussens behandling af de forskellige tilgange (approaches) med deres styrker og svagheder, der satte dybe spor i mange: struktur-funktionalismen gennem Almond og Verba, beslutningsteori i international politik, magtteorier ved Robert Dahl, Eastons systemteori.

Poul Erik Mouritzen roser også Graham Allisons *Essence of Decision* om Cuba-krisen. ”Hvilken øjenåbner at man kunne anlægge forskellige perspektiver på det samme fænomen og dermed nå en dybere forståelse af fænomenet. ... En af mine gode venner, uddannet et helt andet sted, har samme vurdering: Allisons bog er den vigtigste jeg læste på studiet. Den idé tog jeg med mig i forskningen”, konkluderer Poul Erik Mouritzen.

Igen således idéen om flere perspektiver, flere tilgange, flere alternativer. Hos Allison den rationelle enhedsaktør, den organisatoriske process-model og den bureaukratiske politik.

En anden doktrin, der inspirerede Erik Rasmussen og instituttets tidlige lærere, var *den videnskabelige værdirelativisme*. Videnskabelig værdirelativisme anerkendte på den ene side, at ingen værdier kunne bevises videnskabeligt undtagen i forhold til andre formål eller idéer, og på den anden side, at værdier havde betydning i alle faser af forskningsprocessen, og at man derfor så vidt muligt redegjorde for dets værdipræmisses i sin forskning og formidling. Den samme forestilling eksisterede i mit eget miljø inden for statskundskab på Uppsala Universitet på samme tid som i Aarhus. Vi kendte godt Erik Rasmussens bog.

Instituttet som mødested

Mange fortæller om instituttets store værdi som mødested. Jeg lader Anne-Mette Kjær bekræfte sin glæde over dette:

Siden kom der fælles kaffeautomater. Men dét, der virkelig gjorde forskellen, var, da vi fik et stort fælles frokostlokale. Det mest centrale rum i Instituttet ... blev nu til ”medarbejderlounge” ... Betydningen af, at vi i medarbejdergruppen fik et centrum, et fælles mødested, kan ikke undervurderes. I Instituttets hjerte bliver der snakket om fag, undervisning og alt muligt andet, mens kaffen brygges eller frokosten indtages. Som ny studieleder var jeg på et kursus med studieledere fra mange andre institutter. Vi blev spurgt, om undervisningen ... var noget, folk snakkede om. Jeg blev forbavset over så mange, der svarede benægtende: Hos dem blev der næsten aldrig snakket undervisning. For jeg kunne kun svare bekræftende: Der bliver hele tiden snakket undervisning på Instituttet. Over frokosten bliver det for eksempel diskuteret, hvordan man bedst inddrager de studerende; hvordan balancen mellem studenteroplæg og lærerundervisning bør være; hvor stor vægt der bør lægges på evalueringer; eller hvilke eksamensformer der er mest hensigtsmæssige.

Jeg havde gerne set, at Anne-Mette og andre havde udviklet disse idéer om pædagogik og kreativitet.

Andre nævner julefrokosten som en stor festlig ting (Tonny Brems Knudsen) og løbekulturen, måske startet af Erik Albæk, der har været en ivrig løber. ”Erik havde royale forbindelser, og et år dukkede pludselig en løber ved navn KP Frederik op på holdet. ... Det havde en yderst positiv afsmitning på mediedækningen af holdet, der naturligvis hed ’Magtens Rugekasse’” (Georg Sørensen).

Ikke alle bidragydere er enige i, at det kun er gået fremad for instituttet. Enkelte har det modsatte synspunkt, ikke mindst Curt Sørensen og Jørn Loftager; andre hæfter sig ved, at der er også er omkostninger knyttet til at koble sig ubetinget på det, der kan beteges som den internationale frontlinje i statskundskabsforskningen. Sådanne brydninger i opfattelser gør *Livet i Magtens Rugekasse* mere interessant. Der er tale om en idérig, spændende og læseværdig bog om en bemærkelsesværdig akademisk institution.

Evert Vedung
professor emeritus i statsvetenskap
Uppsala universitet

[Klik her](#) for en længere version af anmeldelsen